

cultural understanding in translation and suggests that the translator must strive to find a shared space for communication. The translator should use imaginative translational spaces to penetrate linguistic and cultural complexity, and create an exotic space that resonates with cross-cultural audiences. He also discusses the concept of translational poetics, which considers the artistic and creative aspects of translation. The translator must not only focus on linguistic accuracy but also create a space that allows for emotional engagement and cultural resonance.

Overall, *Translational Spaces* by Yifeng Sun is a valuable and insightful contribution to the field of translation studies. The book's focus on the spatial dimensions of translation offers a fresh perspective on the complexities of translation theory and practice. Sun's use of practical

examples, combined with a theoretical approach, provides a comprehensive and integrated understanding of translation in its many forms. The book's coherence and structure, combined with its dialogical character and global-local perspective, make it an important resource for scholars and practitioners alike. The book's writing style is rigorous and at times witty, making it an enjoyable and thought-provoking read. In summary, *Translational Spaces* offers a rich and inspiring exploration of the infinite and innumerable nature of translation in terms of spaces, leaving readers with a sense of the vast potential for future research in this field.

YUJUAN ZOU
Bangor University
United Kingdom

<https://orcid.org/0009-0003-4554-7739>

CHRISTINE DAIGLE – TERRANCE H. McDONALD (eds.): From Deleuze and Guattari to Posthumanism: Philosophies of Immanence

Londýn – New York – Dublin: Bloomsbury, 2022. 249 s. ISBN 978-1-3502-6222-5

DOI: <https://doi.org/10.31577/WLS.2023.15.3.14>

Humanitné vedy ako sféry, v ktorých sa tradične vyjadruje a skúma *ľudské*, sa v ostatných desaťročiach vyrovnávajú s nevyhnutnosťou reflektovať meniaci sa charakter jadra ich objektu výskumu: meniacu sa identitu humánneho v situácii, keď technologická sféra radikálne mení jeho podobu, pričom digitálne a kybernetické kolonizujú stále nové teritória. Jednou z ciest, ktorou sa humanitné vedy (a inter-, trans- či postdisciplinárne prístupy) ako priestory produkcie poznania aj vzdoru v tomto ohľade vybrali, je posthumanizmus, resp. kritické posthumanitné vedy, ako o nich píše napríklad Rosi Braidotti v štúdiu „A Theoretical Framework for the Critical Posthumanities“ (Teoretický rámec kritických posthumanitných vied, 2019). Majú potenciál kriticky skúmať aktuálne

premeny ľudského a pritom sa – v nadväznosti na Donnu Haraway a jej *Staying with the Trouble* ([Do]týkanie sa problémov, 2016) – neprestať (do)týkať problémov. Teoreticko-metodologická prizma posthumanizmu trvá na tom, že antropocentrický pohľad na svet je nielen arogantný, ale aj naivne deformujúci. Najvýraznejším inšpiračným zdrojom posthumánnych koncepcií z oblasti filozofie 20. storočia sú práce francúzskych teoretikov Gillesa Deleuza a Félixu Guattariho. Označenie *posthumanizmus* pritom možno, podľa štúdie Stefana Herbrechtera a Ivana Callusa „What's Wrong With Posthumanism?“ (Čo je zlé na posthumanizme?, 2003), vnímať ako epistému, ktorá nasleduje buď po humanizme (post-humanizmus), alebo po človeku (post-human-izmus). Chápanie post-

humánneho pobytu vo svete vychádza okrem iného z Deleuzovej a Guattariho myšlienky tela bez orgánov. Konštrukcia postsubjektu sa potom konkretizuje do predstavy radikálne pohostinnej kyborgyne ako subjektivity vytvorenej z fúzie „outsiderských“ identít, ako o tom špekuluje Donna Haraway vo svojej štúdii „A Manifesto for Cyborgs“ (Manifest pre kyborgov, 1985, 54). Katherine Hayles zas postsubjekt chápe ako „amalgám, súbor heterogénnych komponentov, materiálo-informačnej entity, ktorej hranice prechádzajú neustálou konštrukciou a rekonštrukciou“ (*How We Became Posthuman* [Ako sme sa stali posthumánnymi], 1999, 3; tu a nižšie prel. I. H.), a Rosi Braidotti ako *stávanie sa* – zvieratom, zemou, strojom (*The Posthuman* [Postčlovek], 2013).

V ostatných rokoch možno sledovať intenzívnejšiu systematickú reflexiu a rozvíjanie posthumanistickej teórie, snahy o definovanie posthumanizmu a o postihnutie jeho vzťahu ku kritickej teórii. Posthumánna prizma preniká tiež do jednotlivých národných kontextov, vznikajú širšie autorské kolaborácie, individuálne projekty aj inštitucionálne základne. V slovenskom kontexte ide napríklad o publikáciu Ivana Lacka *Prekrásny nový postsvet* (2021), ktorá má „posthumánný“ v podtitule – *Posthumánne situácie v literárnych a filmových dielach* –, no v ktorej prístupe sa prelína transhumanizmus s posthumanizmom. V podobnom duchu zostavila Bogumiła Suwara prvé číslo *World Literature Studies* v roku 2021 – tak ako v Lackovej monografii sa zväzok pri skúmaní posthumánných tém metodologicky a postojovo nevyhraňuje a spája technooptimistický transhumanizmus s posthumanistickou kritickou teóriou. Radikálna ideová a hodnotová rozdielnosť medzi trans- a posthumanistickým skúmaním súčasných a budúcich svetov spôsobuje, že takéto zväzky pôsobia nekonceptčne, v regionálnom kontexte je však takéto hybridné narábanie s teoretickými prizmami pochopiteľné a legitímne.

Jednou z anglofónnych inštitúcií, ktorá má ambíciu slúžiť ako centrum, v ktorom sa sústreďuje posthumanizmom inšpirované myslenie, je kanadský Posthumanism Research Institute (Výskumný inštitút posthumanizmu) pri Brockovej univerzite v Ontariu. Základné poslanie inštitútu vychádza z predpokladu, že súčasný svet sa ocitá v chronickej – a stupňujúcej sa – kríze a že možnosť zmeny trajektórie devastujúcich trendov treba hľadať v takom uchopení pobytu človeka vo svete, ktoré bude brať plne do úvahy fakt, že ľudský element je len jednou z mnohých agentných súčiastok fungovania sociálnej, ako aj prírodnej sféry. Poslanie inštitútu teda spočíva v úsilí zmeniť to, ako uvažujeme o sebe a o svete. Ako sa uvádza na ich stránke (<https://brocku.ca/pri/>), „[z]namená to zhodnotiť humanistickú tradíciu, zistiť, čo má stále hodnotu, a odhaľovať skryté rozpory, aby sme mohli rozvíjať alternatívne prístupy k sebe samým a k svetu, ktorý zdieľame s nespočetným množstvom iných druhov, predmetov a iných neľudských [nie ľudských] entít. Vo svojej podstate teda postľudia zdôrazňujú potrebu zbaviť sa humanistickej ilúzie toho, že človek je racionálny, autonómny, zodpovedný a schopný navrhnuť technovedecké riešenia akéhokoľvek problému.“ Inštitút pritom vedie filozofka Christine Daigle, ktorá v roku 2022 spolu s filmovým vedcom Terrancom H. McDonaldom zostavila monografiu *From Deleuze and Guattari to Posthumanism: Philosophies of Immanence* (Od Deleuza a Guattariho k Posthumanizmu: Filozofie imanencie).

Kniha je rozdelená do troch častí: „Philosophical Genealogies – From Deleuze and Guattari to Posthumanism“ (Filozofické genealógie – Od Deleuza a Guattariho k posthumanizmu), „From Deleuze and Guattari to Posthuman Aesthetics“ (Od Deleuza a Guattariho k posthumánnej estetike) a „The Politics of Deleuze, Guattari and Posthumanism“ (Politika Deleuza, Guattariho a posthumanizmu). Tie sa z troch rôznych uhlov venujú kri-

tickému posthumanizmu a feministickéj fenomenológii. Zväzok síce nesleduje jasnejšiu tematickú či chronologickú trajektóriu, jednotlivé kapitoly však prinášajú inšpiratívne pohľady na oblasti, ako sú delezovské kozmológie, štúdiá zdravotného znevýhodnenia (disability studies), kinematografia či afropesimizmus.

Prvá časť publikácie sa zameriava na aspekty posthumanizmu z filozofického hľadiska. Úvodnú kapitolu napísala jedna z kľúčových posthumanistických filozofiek Rosi Braidotti, ktorá posthumanistické myslenie v súčasných výskumoch vníma ako „konvergentný fenomén, ktorý sa odvíja z priesečníka medzi posthumanizmom na jednej strane a postantropocentrizmom na strane druhej“ (23), pričom prvá z línií pestuje filozofickú kritiku západného humanistického ideálu človeka ako univerzálnej mierky všetkého a druhá odmieta hierarchiu druhov a ľudskú výnimočnosť. Vo svojej kapitole rozvíja argument, že „posthumánnosť – a jej rôzne posthumanizmy – nie sú substantívne koncepty, ale navigačné nástroje, resp. *konceptuálne persóny*“ (23). Prostredníctvom konceptuálnych persón Braidotti hlbkovo skúma posthumánne v Delezovej filozofii. Mapuje aj prieniky medzi afirmatívnu etikou, neomaterializmom a generatívnym potenciálom politických subjektív v antropocéne. Druhú kapitolu napísala spolueditorka zväzku Christine Daigle. Vo svojom texte sa venuje okrem iného filozofii Friedricha Nietzscheho a skúma transcenciu antropocentrizmu. Daigle načrtáva posthumánnu koncepciu *transjektivít*, argumentuje v prospech diferencovanejšieho chápania toho, ako je ľudská existencia formovaná množstvom vnútorných a vonkajších stretnutí a prostredníctvom metafory inšpirovanej Nietzscheho myšlienkou polypov sa zasadzuje za posthumanistický feminizmus: „Novonájdená pozornosť k hmote, ktorú so sebou prináša najmä posthumanistické uvažovanie a materiálny feminizmus, otvára cesty k etickému uvažovaniu, v ktorom sa môže ľudské-

mu a neľudskému [nie ľudskému] dariť vo vzájomne prepojenej sieti vzťahov. Umožňuje nám uvedomiť si, že polypové bytie, ktorým sme ako transjektívne bytosti, je vnorené do týchto vzťahov a konštituuje svoje ja za súčasného vnorenia sa do tejto siete. Vzájomná prepojenosť ja konštituuje a – potenciálne – narúša“ (54). Nasledujúce dve kapitoly do diskusie vnášajú Spinozovu filozofiu a vytvárajú tak rámce na uvažovanie o posthumanizme a imanencii. Bruce Baugh sa sústreďuje na koncept radosti a ukazuje, ako môžu afekty a emócie viesť k pozitívnym stretnutiam. Podčiarkuje jednotu mysle a tela v Spinozovej filozofii, pričom kľúčové je podľa neho pochopiť, ako nás formujú radostné afekty a ako sme vzájomne prepojení s prírodou. Karen L. F. Houle sa vo svojej kapitole venuje etike rastlín a akcentuje to, ako nové koncepty odhaľujú limity nášho myslenia zameraného na človeka a uväzneného v binárnych opozíciách. Autorom poslednej kapitoly prvej sekcie knihy je kanadský filozof Alain Beaulieu. Poukazuje v nej na potenciál Husserlovej filozofie viesť dialóg s Delezom. Kozmológia francúzskeho filozofa je podľa neho aktuálne nedostatočne rozvinutá, pretože len málo diel do hĺbky skúma jeho živé kozmologické otázky. Delezova konceptualizácia kozmu pritom z pohľadu autora otvára kľúčové cesty pre posun v našom myslení smerom k posthumánnej budúcnosti.

Druhá sekcia zväzku sa zaoberá kinematografiou. Uvádza ju kapitola spolueditora publikácie Terrancea H. McDonalda, ktorý sa v nej venuje Delezovmu transcendentálnemu empirizmu vo vzťahu k posthumanizmu z filozofického hľadiska a analýze posthumánnej kinematografie a jej podôb. Prostredníctvom filmu Terrencea Malicka *The Tree of Life* (Strom života, 2011) sa špekulatívne zaoberá filmovými formami a obhajuje myšlienku, že kinematografiu možno chápať ako nástroj na reimagináciu a prehodnotenie našich subjektívnych pohľadov na svet, a aktívne tak uznať existenciu skúsenosti, ktorá tie-

to perspektívy umožňuje. V nasledujúcej kapitole Russell J. A. Kilbourn analyzuje Deleuzov koncept afektu-obrazu v post-sekulárnej kinematografii a hľadá metódy v rámci posthumánnej, postkinematickej éry, ktoré môžu pomôcť pochopiť posthumánny subjekt. Kilbourn zastáva názor, že istá forma subjektu zostáva nevyhnutná, Deleuzove koncepcie kombinuje s filozofiou Emmanuela Levinasa a Martina Bubera, s teóriami afektu a filmovou teóriou a zasadzuje sa za takú podobu posthumanizmu, ktorá si zachováva etické aspekty sekularizmu. David H. Fleming v ďalšej kapitole obhajuje názor, že filmovú vedeckú fantastiku možno považovať za filozoficky najbohatší kinematografický žáner, lebo jej technofilné tendencie ukazujú cesty, akými možno premýšľať o otázkach týkajúcich sa súčasných technológií a sociotechnických praktík. Autor sa tiež zameriava na to, ako technológie zobrazujú ženské a mužské telá: kým snímky s mužskými protagonistami často vyvolávajú nostalgiu a vzdorujú posthumánemu „stávaniu sa“ – premene, transformácii –, filmy so ženskými protagonistkami tieto témy naopak skúmajú.

Záverečná časť knihy si všíma politické aspekty teórií Gillesa Deleuza a posthumanizmu. Sherryl Vint sa v jej úvodnej kapitole prostredníctvom analýzy románov Rosy Montero a Philipa K. Dicka sústreďuje na biopolitiku – postčlovek podľa nej existuje v napätí medzi technologicke vylepšeným transčlovekom a politicky zraniteľnými skupinami, ktoré zápasia o to, aby boli vnímané ako plnohodnotní ľudia. Proti liberálnemu humanizmu a transhumanizmu ako jeho hyperbolizovanej podobe kladie vitálny posthumanizmus, ktorý spochybňuje zdedené hierarchie. Martin Boucher sa sústreďuje na vzostup technomedicíny, na jej vplyv na subjekty a nepriaznivé účinky na politiku zdravotného znevýhodnenia. Autor analyzuje komplexný vzťah medzi medicínou a zdravotným znevýhodnením. Píše pritom z pozície feministického postuma-

nizmu, ktorý zohľadňuje žité materiálne stelesnenie marginalizovaných subjektív a formuluje pozitívny, no zároveň kritický prístup k technológiám – taký, ktorý otvára možnosti, a nesnaží sa znevýhodnenie vyliečiť: „Uvedomenie si našej vzájomnej závislosti a tvorivého vzťahovania sa (medzi ľuďmi, technológiami a svetom), ktoré kritický posthumanizmus postuluje a príkladom ktorých je žitá skúsenosť so zdravotným znevýhodnením, by malo slúžiť ako návod na posthumanistickú kritiku technomedicíny. Z týchto pozícií potom možno kriticky a afirmatívne zaujímať stanovisko voči príliš všeobecným snahám o vyliečenie a voči transhumanistickej utópii zdokonalenej posthumánnej rasy“ (243). Claire Colebrook svoju kapitolu situuje do kontextu afropesimizmu a kriticky poukazuje napríklad na to, že v posthumanistických diskusiách o rase sa nadväzuje na privilegovaných teoretikov – bielych mužov. Pesimizmus sa pre Colebrook stáva živým nástrojom na zosadenie človeka z piedestálu a má, podobne ako chaos, generatívny potenciál: „Pesimizmus nie je len ďalším z citov, je skôr odmietnutím humanistickej domény citovosti, ktorá zakrýva to, ako je subjekt nádejnej budúcnosti zviazaný s protičernoštvom“ (260). Posledná kapitola knihy je od Mickeyho Valleeho a venuje sa otázke, či komisie pre pravdu (*truth commissions*, teda orgány, ktoré sa zaoberajú skúmaním vládných zločinov z minulosti) možno chápať ako asambláže. Tie totiž vďaka spôsobu, akým artikulujú minulosť, prítomnosť a budúcnosť a skúmajú vzťah medzi obeťami a páchatelmi, predstavujú zoskupenia, ktoré novým spôsobom konceptualizujú *spoluagentnosť* (schopnosť spoločne konať). Nachádzame sa podľa neho v období, keď je potrebné skúmať „rozšírené definície svedectva, svedkov, hlasu a zmierenia“ (280).

Knihá *From Deleuze and Guattari to Posthumanism: Philosophies of Immanence* síce neprináša výrazne ucelený a komplexný pohľad na oblasť užšie vymedzenú názvom – striktne tematických

je len jej prvých čosi vyše sto strán –, no jednotlivé kapitoly rozvíjajú inšpiratívne línie uvažovania, ponúkajú systematizujúce prehľady vybraných súvislostí, uvažujú o nových konceptuálnych prizmách, aplikáciách a doposiaľ málo prebádaných teoretických prepojeniach. Knihu tiež možno zužitkovať (najmä druhú a tretiu časť) ako katalóg poshumanistických interakcií s rôznymi predmetmi záujmu. Tento teoretický zväzok pritom rok po jeho vydaní

dopĺňa publikácia *Posthumanism in Practice* (Posthumanizmus v praxi), na ktorom sa tiež edične podieľala Christine Daigle (teraz spolu s Mattom Haylerom) a v ktorom možno nájsť hmatateľnejšie prepojenia medzi teoretickým hľadiskom a žitou realitou.

IVANA HOSTOVÁ

Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

Slovenská republika

<https://orcid.org/0000-0003-0901-3759>